

Bilgi Kamusal Bir Mal mıdır?

İbrahim Güran Yumuşak*

Murat Aydın*

Özet: Bilginin pek çok açıdan önemli bir güç olduğu öteden beri bilinen bir gerçektir. Bilginin bu gücü, ekonomik hayatta kendisini son yıllarda daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Bu nedenle günümüzde, bilginin tanımı ve niteliğine ilişkin yapılan çalışmalar artmaktadır. Çalışma bu sürecin bir halkasıdır ve bilginin ekonomi literatürü çerçevesinde tanımlanması ve kamusal mal olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin anlaşılması amacına yöneliktir. Bilgiyi kamusal malların özellikleri açısından analize tabi tutan bu çalışmanın bulguları şunlardır; Bilgi türüne ve niteliğine göre bazen özel mal, bazen ise kamusal mal özellikleri göstermektedir. Bilgi özel mal iken bazen sonradan kamu malına dönüşebilmektedir. Bilgi genel olarak kısmen özel mal kısmen ise kamu malı niteliği taşımasından dolayı yarı kamusal mal olarak tanımlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, kamusal mal, bilgi ekonomisi

1. Giriş

Bilgi, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve özellikle de sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte, ekonomik bir değer olarak önem kazanmış ve bilginin üretim faktörü olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışmaları gündeme gelmiştir. Bilginin diğer ekonomik mallar gibi; elde edilmesi için emek ve sermaye gerektirmesi, bir maliyetinin olması ve pazarlanması, onun kamu kesimi içerisinde mi, yoksa özel kesim içerisinde mi değerlendirilmesi gerektiği sorununu ortaya çıkarmıştır. Zira, bilginin bazı özellikleri kamusal mal niteliğini taşıırken, bazı özellikleri ise özel mal karakteristiği göstermektedir.

Çalışmanın amacı, bilginin kamusal bir mal olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini ilgili literatür çerçevesinde analiz etmektir. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak, kamusal malların özellikleri bir parametre olarak alınıp, her biri bilgi açısından değerlendirilmiştir.

---

* Yrd. Doç. Dr. İ. Güran Yumuşak, Kocaeli Üniversitesi, İktisat Bölümünde öğretim üyesidir.

* Murat Aydın, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Maliye Bölümünde öğretim görevlisidir.

Çalışmanın ilk bölümünde bilginin tanımı, türleri ve bilgi ile ilgili kavramsal yaklaşımlar ele alınmış ve bilginin ekonomik rolüne değinilmiştir. İkinci bölümde, kamusal mallarının özelliklerine yer verilmiş ve son bölümde de kamusal malların özellikleri ile bilgi arasındaki benzerlik ve farklılıklar analiz edilmiştir.

2. Bilginin Tanımı, Türleri ve Ekonomik Rolü

Bilginin tanımı konusunda farklı yaklaşımlar olduğunu, ama aynı zamanda da, bilgiyle ilgili birçok kavramın onun yerine ve çoğu kez yanlış biçimde kullanıldığını öncelikle belirtmek yerinde olacaktır. Malumat, akıl, idrak gibi bazı kavramların farklı bilim alanlarında bilgi kavramı yerine kullanılmasında ortaya çıkan kafa karışıklığı, enformasyon, veri gibi kavramların da buna dahil edilmesiyle içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Dolayısıyla, bilginin kamusal bir mal olup olmadığını tartışmadan önce “hangi bilgi”den bahsedildiğinin açık bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir.

Her disiplinin kendi ilgi alanına göre kavramlar oluşturması ve bu kavramları tanımlaması, başkaları tarafından doğru biçimde algılanması için bir önkoşuldur. Bu nedenle, bilginin özel bir mal mı yoksa kamusal bir mal mı olduğuna ilişkin çalışmalar, ekonomi literatürü çerçevesinde yapılmalıdır. Çalışmaya konu olan bilgi, ekonomik bir değeri olan ve sahibine ekonomik güç, refah ya da iktidar yolunu açan bilgidir ki; bu bilgi; “bilgi ekonomisi” kavramında anlamını bulan bilgidir. Bilgi ekonomisi ise, en genel tanımıyla bilgi temelli ekonomileri (bilgi toplumunu) inceleyen bir alandır.

Bilgi kavramı, insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütününe verilen ad; insan zekâsının çalışması sonucu, öğrenme, araştırma veya gözlem yoluyla elde edilen gerçek, düşünce ürünü; ya da felsefi anlamda, genel olarak ve ilk sezi durumunda zihnin kavradığı temel düşünceler olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005). Bilginin, “bilen bir özne ile onun bildiği nesne arasındaki doğrudan ilişki” biçimindeki tanımı dikkate alındığında ise, bir şeyin bilgi olarak kabul edilebilmesindeki en önemli özelliğın insana ait olmasından geçtiğı ifade edilebilir. Bu nedenle; bilgi (knowledge), enformasyon (information) ve veriden (data) tamamen farklıdır. Başka bir ifadeyle, verinin ve enformasyonun bilgi haline gelebilmesi için insan aklının devreye girmesi gerekmektedir. Buradan hareketle, veri; olaylar hakkındaki birbirinden ayrı, nesnel gerçekleri ifade eden ve belli biçimlerde tutulmuş kayıtları ifade etmektedir. Ancak ne kadar veri toplanırsa o kadar fazla bilgi elde edileceğı fikri tamamen yanlıştır. Nitekim, gereğinden fazla veri toplamak aralarında işe yarar olanların bulunmasını zorlaştıracığı gibi, verilerin kendi başlarına herhangi bir anlam taşıyamaları nedeniyle karar vermede güvenilecek bir temel oluşturamaz (Davenport-Prusak, 2000: 2-3).

Enformasyon, verilerin amaca yönelme, kategorize etme, hesaplama, düzeltme ve özetleme gibi yöntemlerle değer katılmış halidir. Verilerden farklı olarak enformasyonun bir anlamı vardır ve enformasyon fark yaratan veri olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişmeler veriyi enformasyona dönüştürmede yardımcı olabilirlerse de daha fazla enformasyon teknolojisine sahip olmak, enformasyondan daha iyi yararlanmak anlamına gelmemektedir (Davenport-Prusak, 2000: 4-5).

Bilgi ise belli bir düzen içerisindeki deneyimlerin, değerlerin, amaca yönelik enformasyonun ve uzmanlık görüşünün, yeni deneyimlerin ve enformasyonun bir araya getirilip değerlendirilmesi için bir çerçeve oluşturan esnek bir bileşimdir. Bilgi, bilenlerin beyinlerinde ortaya çıkar ve orada uygulamaya geçirilir (Davenport-Prusak, 2000: 5). Enformasyon veriden doğuyorsa, bilgi de enformasyondan oluşur. Enformasyonun bilgiye dönüşümü insanlar tarafından şu yöntemlerle gerçekleştirilebilir (Davenport-Prusak, 2000: 6):

- Karşılaştırma: Bu duruma ilişkin enformasyon ile diğer durumlara ilişkin enformasyon arasında ne tür benzerlik ve farklılıklar vardır?
- Sonuca varma: Enformasyonun alınan kararlar ve eylemler üzerindeki etkileri nelerdir?
- Bağlantı kurma: Bu bilgi parçasıyla diğer bilgi parçaları arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Konuşma yapma: Diğer insanların bu enformasyon hakkındaki düşüncesi nedir?

Bilgi, başta bilginin aşırı miktarda olması olarak tanımlanan “bilgisizleşme” nedeniyle olmak üzere, değer kaybederek zamanla enformasyon veya veri haline dönebileceği gibi, daha da değerli hale gelerek ‘sezgi’ye de dönüşebilir. Bilgisayar ve kitap gibi yazılı dokümanlarda yer alan bilgiyi açık bilgi, insanların deneyimlerine bağlı olarak beyinlerinde oluşmuş ancak herhangi bir yere kaydedilmemiş bilgiyi ise gizli bilgi olarak tanımladığımızda, bilgiye ait değer zinciri, şu şekilde oluşturulabilir (Wilson, 2000: 13):

Veri (data) → Enformasyon (information) → Açık bilgi (explicit knowledge) → Gizli bilgi (tacit knowledge) → Yüksek bilgi (wisdom)

Bu zincirin en tepesinde yüksek bilgi (sezgi) yer alır ve uygulanabilirlik ve ekonomik değer açısından en üst dereceye sahiptir. Bu değer zinciri, yüksek bilgiden aşağıya doğru, gizli bilgi, açık bilgi, enformasyon ve veri olarak sıralanır.

Bu arada Hayek’in bilgi anlayışının da gizli bilgi (zımnî) tanımlaması içerisinde yer aldığı ifade etmek yerinde olacaktır. Hayek’e göre, ekonomik faaliyet içerisindeki pek çok bilgi lokal ve gizli olarak bulunmakta, piyasa sürecine dahil olan bireyler tarafından içinde buldukları ortamda kullanılabilir (Oğuz, 2003).

Hayek'in bilgi anlayışı normal olarak bir iktisatçının tanımından çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Fiyatlar, beklentiler ve miktarların ötesinde, bilgi, iktisadi faaliyetlerde bulunabilmenin pratik yetisini de içermektedir. Bilginin bu farklı kategoriler içerisinde bulunabilmesi, bilginin aktarılmasının araçları olarak iktisadi kurumların, formel iktisat teorisi içerisinde kabul edilebilecek olandan daha fazla bir öneme sahip olduğunu da göstermektedir (Oğuz, 1999).

Hayek, iktisadi olayların temelinde 'ekonomik' bilginin yayılmışlığı olduğunu iddia etmektedir. Piyasa ekonomisi içerisinde karar vermeye yönelik bilgi inançları, bekleyişleri, tecrübesel bilgiyi ve lokal bilgiyi içermektedir. Hayek'in 'duruma ilişkin bilgi' (relevant knowledge) kavramına yüklediği anlam da, bireylerin pratik olarak bir şeyleri yapabilme yetisini içermektedir. Bilginin piyasada elde edilişi ve dağılımını birbirine bağlayan Hayek, bireylerin nasıl olup da birbirleri ile uyumlu planları gerçekleştirebildikleri sorusuna cevap aramaktadır. Cevap kısmî olarak fiyat sisteminde, kısmî olarak da iktisadi hayat içerisinde farkında olmadan takip ettiğimiz kurallar bütünüdür. Her iki durum da pratik bilgi üzerinde durmaktadır. Pratik ve duruma özgü bilginin kullanılması ile bireyler, iktisadi dengesizliklerden dengeye ulaşabilmektedirler. Hayek bu dönemde pratik bilgiyi, özü itibarıyla, örtük (tacit) olmaktan ziyade lokal olarak görmektedir (Oğuz, 1999).

Düşünce tarihinde yer alan bilgi türlerine baktığımızda ise, temel olarak iki bilgi türü karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, iç yaşantımızı mükemmelleştiren, varlığımızı daha iyiye, güzele doğru yükselterek değişmemizi ve gerçeğe ulaşarak sosyalleşmemize yardım eden insanlık bilgisidir. Diğeri ise eşya ya da doğaya egemen olmak için kullanılan egemenlik bilgisidir. Birinci bilgi anlayışı ne olduğumuzu, ikincisi ise eylem araçlarımızı ortaya koyar. Bilimsel açıdan gerçek olan bilgi, egemenliğin bilgisidir. İkinci bilginin üstünlüğü, nesnel oluşu ve bireyden ayrılabilmesi yani bireyle birlikte ölmemesidir (Armağan, 1974: 8-9).

Günümüzde bilmek kavramı, yapabilmek kavramı ile özdeşleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında dört ayrı bilgiden söz edilebilir (Foray-Lundvall, 1998: 115-116):

- i. Ne bilgisi; gerçekler hakkındaki bilgileri kapsamaktadır. Belli bir konuda uzman olan kişilerin görevlerini yerine getirmek için kullandıkları bilgidir. Doktorların, hukukçuların kullandıkları bilgidir.
- ii. Niçin bilgisi; genelde bilimsel bilgiyi içermektedir. Doğa kanunları, düşünceler ve toplumsal olgular bu kapsamdadır. Bu bilgi türü teknolojik gelişme için çok önemlidir. Bu bilgi üniversiteler gibi yerlerde yayılır ve öğretilir.
- iii. Nasıl bilgisi; üretime dönük olarak diğer şeylerle ilişki kurmaya yarar. Ekonomide ve işletmelerde önemli bir rol oynamaktadır. Kişi bilgisi ile ürün arasındaki ilişki bu bilgi ile kurulmaktadır.

- iv. Kim bilgisi; farklı becerilerin bir arada kullanılmasına yarayan bilgi türüdür. Sosyal bilgileri ve sınırları da içerir. Kimin, neyi, nasıl ve niçin bildiğini bilmek bilgisi diğer bilgileri üretimle birleştirmeye yaramaktadır.

Bilginin tanımında görülen farklı yaklaşımların, sınıflandırılmasında da sürdüğü görülmektedir. Ne ve niçin bilgisinin insanlık bilgisi içerisinde yer aldığını, nasıl ve kim bilgisinin ise egemenlik bilgisi içerisine dahil edilebilmesi mümkün gözükmektedir. Benzer bir sınıflandırma da önerseel bilgi (propositional knowledge) ve geleneksel bilgi (prescriptive knowledge) biçiminde yapılmakta ve bu sınıflandırmada iki bilgi türü, birbirini besleyen biçimde ele alınmaktadır. Önerseel bilgi, doğa olgularıyla ilgili söylenen, inanılanları içeren ne bilgisi olarak, geleneksel bilgi ise oluşturulan bilginin nasıl kullanılacağını belirten, yol gösteren ve teknikler olarak isimlendirilen nasıl bilgisi olarak tanımlanmaktadır. Önerseel bilgi planlama ve mümkün teknikler yardımıyla ve ayrıma tabi tutularak geleneksel bilgi haline dönüşmekte, geleneksel bilgi ise önerseel bilgiye zemin hazırlayarak geri besleme sağlamaktadır (Mokyr, 2002: 4,17,22).

Bilginin tanımlarından sonra, ekonomik olarak bir değer ifade eden, toplumu ekonomik ve toplumsal bir gelişme aşamasına dönüştüren bilginin tanımının şu şekilde yapıldığını belirtmek yerinde olacaktır. Bilgi; sistemli bir şekilde iletişim aracıyla başkalarına iletilen, bir hükmü veya tecrübesel bir sonucu gösteren olgu veya fikirlerle ilgili düzenli ve sistemli ifadeler bütünü olup, telif hakkı ve başka bir tanıma yoluyla onaylanmış, bir isme bağlı, nesnel olarak bilinen entelektüel bir mülkiyettir*. (Bell, 1973: 175) Bilginin bu tanımının diğer tanımlardan en önemli farkı, iletişim araçlarıyla başkalarına iletilmesi ve telif yoluyla kazanılmış bir mülkiyet olarak kabul edilmesidir.

Ülkelerin ekonomik gelişimlerinde, sahip olunan bilginin niceliği ve niteliği önemli bir yer tutmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında, ülkeler arasındaki iktisadi gelişmişlik farklılıklarının temelinde yukarıda bahsedilen sürecin gerçekleştirilme derecesi yatmaktadır. Günümüzün iktisadi ve sosyal açıdan en gelişmiş toplumlar "Bilgi Toplumu", onların sahip oldukları ekonomik anlayış ise "Bilgi Temelli Ekonomiler" olarak isimlendirilmektedir. Bilgi temelli ekonomiler, her biri bilginin üretilmesi, kullanılması, yayılması ve geliştirilmesiyle ilgili dört temel sütun üzerine oturmaktadır (Aubert-Reiffers, 2003: 11):

---

* Bilgiyi bu şekilde tanımladığımızda, Türkçe literatürde en gelişmiş ekonomik ve toplumsal düzey olarak kabul edilen, bilgi toplumu mu yoksa enformasyon toplumu mu olarak isimlendirileceği konusundaki tartışmalara da bir şekilde son vermiş oluyoruz. Zira, yabancı literatürde de; Information Society-Knowledge Society kavramları genel olarak birbirinin yerine kullanılmakta, bu durumda ise enformasyon-bilgi kargaşası içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bilgiyi, Bell'in tanımıyla kabul ettiğimizde, (enformasyon-bilgi ayrımını reddetmeyerek) kısmi olarak enformasyonu da kapsadığından bahsedilen toplumsal yapıyı, "Bilgi Toplumu" olarak isimlendirmede herhangi bir yanlışlık olmasa gerektir.

- i. Refah artışını büyümeyi destekleyen bilginin kullanımını, yayılmasını ve etki yaratmasını teşvik eden ekonomik ve kurumsal model;
- ii. Bilgiyi kullanan ve yaratabilen eğitilmiş ve becerili bir nüfus;
- iii. Büyüyen global bilgi stokundan beslenebilen, onu yerel ihtiyaçlarına adapte edebilen ve piyasaların ürettiği değere dönüştürebilen firmaların, araştırma merkezlerinin, üniversitelerin, danışmanlıkların ve diğer kurumların oluşturduğu bir yenilik sistemi;
- iv. Etkili iletişimi ve enformasyonu sağlayabilen dinamik bir enformasyon altyapısı.

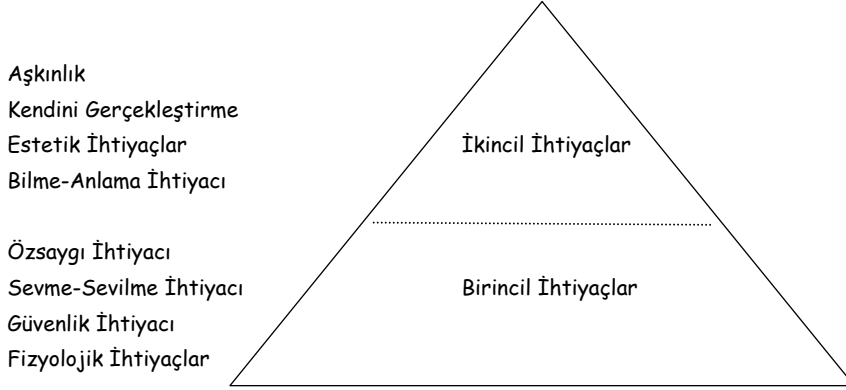
Bu değerlendirmeler sonucu ülkeleri refah artışına götüren en önemli girdinin bilgi, daha somut olarak, üretim için gerekli bilgi olduğunu iddia etmek mümkündür. Ancak üretim için gerekli bilginin kendisi yeterli değildir. Bu bilgiyi kullanacak bilgili insan en az bilginin kendisi kadar, hatta daha da önemlidir. Bilgili ve yaratıcı insan olmazsa ne yeni bilgiler üretebilir ne de var olan bilgi değerlendirilebilir. Dünyanın dört bir köşesindeki patent enstitülerinde kayıtlı üretimle ilgili muazzam bir bilgi havuzu vardır. Hatta her ticari ürün almasını bilene pek çok yeni teknolojik bilgiler de sunabilir. Ama bu verileri ve bilgileri değerlendirebilecek, etkin üretime dönüştürebilecek insan kaynakları olmaksızın bunu ekonomik bir değere dönüştürmek pek mümkün değildir. Bu nedenle bilgili insan, teknolojiyi veri olarak kabul ettiğimizde, özellikle gelişmekte olan ülkeler için üretimin en önemli girdisi ve ülkelerin refahının birincil kaynağıdır (Gürak, 2005).

Uzun dönemde ise ülkelerin refah artışlarının bir tek kaynağı vardır; yeni teknolojiler yani yeni üretken bilgiler. Yeni üretken bilgilerin kaynağı insanın "zihinsel emeği" olduğuna göre, uzun dönemde en önemli kaynak olarak "yaratıcı" zihinsel zekaya sahip insanların çıktığı görülür. Ne sermaye ne de başka bir şey "yaratıcı zihinsel emeğin" yerini alabilir veya doldurabilir. Bu nedenle, toplumsal ve bireysel refah artışı için en önemli etken bilgiyi üreten ve bilgiyi kullanan insan, diğer bir deyişle; bilgili insandır (Gürak, 2005).

3. Kamusal Mallar ve Kamusal Malların Özellikleri

İnsanların ihtiyaçları oldukça çeşitlidir ve aynı zamanda her biri diğerlerinden farklı öncelik derecesine tabidir. İhtiyaçların bir bölümü maddi unsurları içerir ve yaşamın niceliği ile ilgilidir. Diğer bir kısmı ise maddi olmayan özelliklere sahiptir ve yaşamın niteliğine ilişkin özellikleri içerir. Beslenme, giyinme, barınma ve güvenlik gibi fizyolojik ihtiyaçlar, yaşamın sürdürülmesindeki gereklilikleri nedeniyle ilk sıralarda yer alırken sevmeye-sevilme, özsaygı, bilme-anlama, estetik gibi ihtiyaçlar öncelik açısından daha sonra yer almaktadır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi açısından bilginin hiyerarşi kademesi içerisindeki yeri aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 1: Maslow'un Gereksinimler Hiyerarşisi/Piramidi

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan bilme-anlama gereksinimi, bilgi toplumuna geçiş süreci ile birlikte önem kazanmıştır. Sanayi toplumunda, fizyolojik ve güvenlik gereksinimlerini karşılayan maddi ürünler ön planda iken, daha yüksek bir gelişmişlik düzeyi olan bilgi toplumunda maddi olmayan ürünler önemli hale gelmiştir.

İktisat biliminin temel amacı, mevcut kaynakları optimal biçimde kullanarak insanların ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamaya yöneliktir. İhtiyaçlar ise özel mal ve hizmetlerle giderildiği gibi kamusal mal ve hizmetlerle de karşılanabilir. Kamusal mallar ile özel mallar arasındaki farklılığın önemli nedenlerinden biri fayda ve maliyetlerinin üretim ile bağdaştırılmasında, yani iki mal grubunun fiyatlandırılmasında ortaya çıkmaktadır. Özel malların fiyatlandırılması olası iken kamusal malların fiyatlandırılması ortak mülkiyetin söz konusu olmasından dolayı olası değildir.

İnsanların ihtiyaçlarını piyasa mekanizmasıyla gidermenin iktisat biliminin temel amacını gerçekleştireceğini savunanların önemli bir çoğunluğu, aynı zamanda, bazı mal ve hizmetlerin piyasa mekanizması tarafından karşılanmasının mümkün olmaması veya kaynak israfına ve negatif dışsallıklara neden olması nedeniyle, devletin müdahalesinin gerekli olduğunu kabullenmişlerdir. Negatif dışsallığa örnek olarak hava, çevre ve gürültü kirliliği verilebilir. Diğer yandan, eğitimin ölçülemeyen sosyal faydaları ise pozitif dışsallıklara örnek verilebilir. Bu hizmetlerin sağlanması sadece piyasa mekanizmasına bırakıldığında yetersiz olacakları sonucuna varılmaktadır. Negatif ve pozitif dışsallıklar nedeniyle devletin, farklı yöntemler ve araçlarla da olsa piyasaya müdahale etme hakkı doğmaktadır.

Kamusal mallar, devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, genel ve ortak ihtiyaçları karşılamak, kamu yararını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinlikler

olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede kamusal mal ve hizmetler, toplumlar için sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan bir anlamda vazgeçilmezdir.

Kamusal mal ve hizmetler, birçok kritere göre sınıflandırılmakla birlikte; hizmetleri iktisadi, idari, sosyal ve bilimsel-kültürel kamusal hizmetler olarak sınıflandırmak da mümkündür. İktisadi kamusal hizmetler, elektrik, su, ulaşım ve haberleşme gibi alanları kapsar ve temel olarak ölçek ekonomileri gerekçesine dayanır. İdari kamusal hizmetler, pozitif dışsallıklar yaratır ve güvenlik, adalet, eğitim gibi alanları içine alır. Sosyal kamusal hizmetler ise, yaşlı ve kimsesizlere bakım, iş ve işçi bulma kurumu hizmetlerini kapsar. Bilimsel-kültürel kamusal hizmetler de piyasanın çeşitli nedenlerle gerçekleştiremediği hizmetlerin farklı biçimlerde kamu tarafından üstlenmesiyle oluşur. Böyle bir sınıflandırma yapmanın bazı kolaylıkları sağladığı açıkça da aynı zamanda da bazı eleştirilere açık olduğunu belirtmek gerekir. Zira, bazı kamusal mal ve hizmetler, bir kategoride yer almakta ancak birden fazla kategorinin özelliklerini de taşımaktadır.

Faydanın yayılış şekline göre ise, kamusal olarak üretilen mallar; yerel, bölgesel, ulusal, çok uluslu ya da küresel olarak tanımlanmaktadır. Eğer üretilen kamusal maldan elde edilen fayda, ulus devlet sınırları içerisinde kalıyor ise, ulusal kamu malı olarak tanımlanmaktadır. Yerel kamu malı ise yaratılan faydanın bir ulus devlet içerisindeki birime veya yöreye yönelmesi halinde söz konusu olmaktadır. Ancak yaratılan faydanın bitişik sınırları olan ülkelerin insanları tarafından elde edilmesi söz konusu ise bölgesel kamu malı olarak nitelendirmek gerekmektedir. Faydanın belli bir hukuki yapılanma içerisinde yer alan birden fazla ulusa yönelmesi halinde ise çok uluslu kamu malı olarak nitelendirilmesi gerekmektedir. Eğer yaratılan fayda herhangi bir hukuki organizasyon nedeniyle bir arada bulunmayan birden çok ülkeyi etkiliyorsa, küresel kamu malı olarak tanımlanmaktadır (Ortaç, 2004: 12-13).

Günümüzde hayli geniş bir alanı kapsayan kamusal malların genel özellikleri ise literatürdeki çalışmalar ışığında şu şekilde özetlenebilir:

Arzın Siyasal Talepçe Düzenlenmesi: Piyasa ekonomisinde özel malların arzını düzenleyen, bireylerin bu mallara olan taleplerinin toplamı, yani piyasa talebidir. Kamusal malların arzını ise siyasal hale dönüşmüş talep düzenlemektedir. Siyasal talebin niteliği, siyasal rejimin yapısıyla yakından ilgilidir. Demokratik bir rejimde vatandaşlar kamusal mallara olan taleplerini bazı araçlar vasıtasıyla açıklayabilirler. Örneğin, referandum tekniği ile vatandaşların kamusal tercihleri belirlenerek buna göre kamusal arz gerçekleştirilebilir. Ya da vatandaşlar milletvekillerini seçerek, kendi tercih haklarını bu kimselere devredebilirler. Ancak sonuçta kamusal malların arzına karar veren siyasal talep olmaktadır. Dikta rejimlerinde ise hangi türde ve ne miktarda kamusal mal üretileceğine bizzat diktatör karar vermektedir. Bu rejimlerde kamusal arzı düzenleyen sadece diktatördür.

Bölünmezlik ya da Tüketimde Olmama: Kamusal malların önemli özelliklerinden birisi de “bölünmezlik” özelliğidir. Bölünmezlik (indivisibility) ve dışlanmazlık (non-exclusion) özelliğine sahip mallara pür kamusal veya tam kamusal mal adı verilir. Savunma, diploması, adalet hizmetleri bu tür mallara örnek olarak verilebilir. Bölünebilir ve pazarlanabilir mallara ise, pür özel veya tam özel mallar adı verilir. Pür olmayan mallar ise bu iki özelliği bir arada taşımayan mallara denilmektedir. Pür olmayan mallar; yarı kamusal mallar, doğal tekel malları, ortak havuz malları (klüp mallar) ile merit ve demerit mallar olarak sınıflandırılabilir (Aktan).

Bir bireyin özel mal tüketimi sadece kendisine ait olabilir ve bu maldan diğer bir bireyin tüketimi engellenebilir. Kamusal malların bazıları bölünebilir, bazıları kısmen bölünebilir ve bazıları da bölünemez özelliktedir. Bölünemez özellikteki kamusal malların tipik örneği savunma, adalet ve diplomasıdır. Bu tür mal ve hizmetleri esasen üretim tekniği yönünden bölmek mümkün değildir. Örneğin, her eve ayrı bir milli savunma veya diploması malı sunmak üretim tekniği yönünden mümkün değildir. Kamusal malların bu temel özelliği bazen bireyler arasında tam bir eşitlik halinde dağılmayabilir. Örneğin, sınır bölgelerinde oturan vatandaşların savunma hizmetlerinden daha fazla yararlanmaları söz konusu olabilmektedir. Bunun gibi, bazen kamusal mallarda belli bir kapasite sınırından sonra tüketimde rakip olma söz konusu olabilir. Mesela, karayollarında taşıtlar arasında, plajda ise güneşten ya da açıkta gezen insanlar arasında belirli bir kapasiteden sonra tüketimde rekabet başlayabilir.

Dışlanamazlık ya da Tüketimden Mahrum Bırakılma: Kamusal malların bir diğer özelliği ise, bu malların bir kısmında dışlama ilkesinin geçerli olması, bir kısmında ise bireylerin tüketimden dışlanamaması, bir diğer ifadeyle tüketimden mahrum bırakılmamasıdır. Savunma, diploması gibi mallarda bireylerin tüketimden mahrum bırakılması düşünülemez. Özel mallar ise tamamen pazarlanabilir nitelikte olduğundan bu mallardan bedel ödemeyenlerin dışlanması pekala mümkündür. Dışlanabilirlik, genellikle teknik bir nedenden çok dışlamanın maliyetiyle ilgilidir.

Kişisel ve Ortak Tüketim: Ortak ya da kolektif tüketim tek bir maldan birden fazla tüketicinin yararlanmasıdır. Örneğin, savunma, diploması, hava kirliliğinin önlenmesi, parklar, tiyatro ve spor gösterileri, vb. mal ve hizmetler ortak tüketime konu mallardır. Bireyler bu tür mallardan ortak olarak yararlanırlar. Bir bireyin bu tür bir malı tüketmesi diğer bireylerin fayda fonksiyonunda bir azalma doğurmaz. Ortak tüketime konu mallara kamusal mallar literatüründe “klüp malları” adı verilmektedir. Özel mallarda ise ortak tüketim özelliği yoktur. Bireyler bu mallardan ayrı ayrı yararlanabilirler. Yani, özel mallarda kişisel tüketim söz konusudur.

Dışsal Ekonomiler: Kamusal malların bir kısmı önemli ölçüde dışsallık yaratırlar. Dışsallık, bir ekonomik birimin üretim ve/veya tüketim faaliyeti sonucunda başka birimlerin fayda ve/veya maliyet fonksiyonlarının olumlu ve/veya olumsuz yönde

etkilenmesidir. Dışsal ekonomilerin kamu ekonomisi yönünden taşıdığı önem, herhangi bir kamusal malın kamu kesimince mi yoksa özel kesimce mi sunulması gerektiğine imkan vermesidir. Gerçekten de pozitif dışsallığın söz konusu olduğu kamusal mallarda, özel kesim üretici birimlerinin genellikle üretimi üstlenmemeleri, bu hizmetlerin kamu kesimince yerine getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan negatif dışsallığın söz konusu olduğu mallarda, özel kesim topluma, tazmin etmedikleri birtakım ek maliyetler yüklemektedirler. Bu durumda da kamu ekonomisine ihtiyaç duyulmakta ve ek sosyal maliyetin ya düzenleyici vergilerle telafisi, veyahut da söz konusu üretimin kamu kesimince üstlenilmesi gerekmektedir.

Dışsallığın en klasik örnekleri eğitim ve sağlık hizmetleridir. Örneğin, eğitim hizmetinde, ilk olarak hizmetten yararlanan kimse özel bir fayda sağlamaktadır; kişi eğitim hizmeti ile daha iyi parasal imkanlara, iyi bir sosyal statüye sahip olabilir. Bunun yanı sıra, eğitim sonucu toplum üyelerinin de bir kısım faydalar elde etmesi söz konusudur. Her şeyden önce toplumda eğitim görmüş kimselerin sayıca artması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın itici gücünü oluşturmaktadır. Ayrıca, eğitim hizmeti toplumsal kültür düzeyinin yükselmesini sağlayacağından, bu yönüyle kişileri değerler çatışmasına, çevre sorunlarına ve manevi huzursuzluklara karşı daha duyarlı bir hale getirecektir.

Sağlık hizmetleri için de benzer şeyler söylenebilir. Özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinde önemli ölçüde pozitif dışsal etkiler söz konusudur. Örneğin, tüm toplum üyelerini kapsamaya yönelik genel bir aşı kampanyası topluma önemli boyutta dışsal faydalar sağlamaktadır. Aynı şekilde tedavi edici sağlık hizmetlerinde de özel fayda yanında çok önemli ölçüde dışsallık söz konusudur. Toplumdaki bir kişinin dahi tedavi edilerek sağlığına kavuşturulması en azından üretimde bir artışa sebep olacaktır.

İçsel Ekonomiler (Doğal Tekeller): İşletmenin üretim ölçeğinin değişmesi sonucu elde edilen içsel ekonomiler özellikle elektrik, su, havagazı üretimi ve dağıtımını, telekomünikasyon hizmetleri, demiryolu hizmetleri, televizyon yayını vb. hizmetlerde oldukça yaygındır. Bu tür mal ve hizmetlerin verilmesinde kullanıcı sayısının artmasına bağlı olarak birim başına düşen maliyetlerde azalma olmaktadır. Birden fazla üreticinin aynı pazarı bölerek hizmet vermesi, kaynakların etkin kullanılmasını engelleyeceğinden bu tür mal ve hizmetlerinin üretiminin ve/veya dağıtımının kamu tarafından yapılması daha rasyoneldir. Bu tür mal ve hizmetler, doğal tekeller olarak da nitelendirilmektedir.

Bedavacılık Sorunu: Kamusal malların bazı bireyler tarafından tüketilmesine engel olunamaması, o malı tüketenlere belirli bir fiyat ödenmesine de imkan vermektedir. Özel mallarda ise mal ve hizmeti tüketmek için bedelinin ödenmesi gereklidir. Yani "bedava" hizmetten yararlanmak mümkün değildir. Vatandaşlar bedel ödemeseler de bazı kamusal mal ve hizmetlerden (ulusal savunma, iç güvenlik gibi)

yararlanırlar. Kamu ekonomisinde bu durum "bedavacılık" (*free rider*) sorunu olarak ele alınmaktadır.

Talebin Zorunlu Olması: Kamu ekonomisinde vatandaşların bazı kamusal hizmetlere talepte bulunmaları zorunlu kılınmıştır. Zorunlu askerlik hizmeti, zorunlu ilkokul eğitimi, nüfus cüzdanı alınması, şoför ehliyeti alınması vb. bu konuda örnek olarak verilebilir. Kamusal malların bu özelliği literatürde "*forced rider*" olarak bilinmektedir. Özel mallarda ise tüketici ve üretici açısından tüketim ve üretim özgürlüğü esastır.

Yukarıda belirtilen özellikler kamusal malların genel özellikleridir. Bir kamusal malda yukarıda belirtilen özelliklerin tümü bulunabileceği gibi bir kısmı bulunmayabilir.

4. Bilgi Kamusal Bir Mal mıdır?

Bilginin üretimle ilişkisinin kurulması ve kendisinin bir üretim konusu haline gelmesi, bilginin bir mal olarak niteliğinin ne olduğunu tartışma konusu haline getirmektedir. Bilgi ne ölçüde kamu malı veya ne ölçüde özel maldır?

Bilginin kamusal bir mal olup olmadığıyla ilgili kapsamlı bir değerlendirme yapabilmek için, öncelikle kamusal mal ve hizmetlerin özelliklerini taşıyıp taşımadığını tespit etmek gerekir. Bilginin kamusal mal ve hizmetlerin özellikleri açısından değerlendirmesine geçmeden önce kamusal mallar ile ilgili yapılan bir sınıflandırmaya ve bu sınıflandırmaya ilişkin örneklerle değinmek faydalı olacaktır.

Todd Sandler'in yapmış olduğu sınıflandırmada kamusal mal ve hizmetler ile bunlara ilişkin örnekler Tablo 1'de gösterilmiştir. Tabloda kamusal mallar; saf kamusal mallar, saf olmayan kamusal mallar, klüp malları ve eklentili mallar olarak sınıflandırılırken aynı zamanda da nesiller içi bölgesel, nesiller içi küresel, nesiller arası bölgesel ve nesiller arası küresel mal sınıflandırmasıyla da kamusal mallara yeni bir yaklaşım getirilmektedir. Buna göre kamusal malların etkileri yerel düzeyde kalıyorsa bölgesel; ulus üstü etkiler yaratıyorsa küresel kamu malı olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan yine kamusal malların etkileri bir nesil içinde kalıyor ise nesiller içi, diğer nesillere de yansıyor ise nesiller arası olarak tanımlanmaktadır (Sandler; 1999: 22-27).

Todd Sandler'in yukarıda yer alan sınıflandırmasında, bilginin oluşumu ve farklı biçimlerde kullanımına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Tabloda yer alan örneklerde, konumuzla ilgili olarak **bilginin yaratılması**, **uydu bilgi sistemleri**, **bilgi ağı** ve **internet** yer almaktadır. Sandler'e göre, bilginin yaratılması nesiller arası, küresel, saf bir kamu malıdır. Uydu bilgi sistemleri ise, nesiller içi, küresel ancak saf olmayan bir kamu olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan, bilgi ağı, nesiller içi bölgesel klüp malı, internet ise nesiller içi küresel bir klüp malı olarak belirlenmiştir (Sandler, 1999: 24-25).

Çalışmanın önceki bölümlerinde kamusal mal ve hizmetlerin özellikleri belirtilmişti. Bilginin bu özellikleri taşıyıp taşımadığını inceleyerek bir değerlendirme yapılması, bilginin kamusal bir mal olup olmadığı tartışmalarına önemli bir ışık tutacaktır. Kamusal mallar, devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, genel ve ortak ihtiyaçları karşılamak, kamu yararını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Bilgi ise, sistemli bir şekilde iletişim aracıyla başkalarına iletilen, bir hükmü veya tecrübesel bir sonucu gösteren olgu veya fikirlerle ilgili düzenli ve sistemli ifadeler bütünü olup, telif hakkı ve başka bir tanıma yoluyla onaylanmış, bir isme bağlı, nesnel olarak bilinen entelektüel bir mülkiyet olarak tanımlanmaktadır.

Bilginin sürekli üretilebilmesi ve üretiminin sürekli artış göstermesi; iletişim ağları içerisinde taşınabilmesi, bölünebilmesi, paylaşılabilir olması ve kısmen üretim faktörlerini ikame edebilir özelliğe kavuşması bilgiye gittikçe artan bir ölçüde önem kazandırmaktadır (Güneş, 2003). Bilginin gittikçe artan bu önemi, kamusal mallar için geçerli olan kriterlerin bilgiye uyarlanmasını gerektirmektedir.

Bilginin buluş yoluyla üretiminin yüksek maliyetli olmasına karşın, bu buluşun ortaya koyduğu bilginin, marjinal yeni kullanımının maliyeti sıfırdır. Bu nedenle bilginin marjinal maliyetine dayanarak bir fiyat biçilemez. Ayrıca bilginin kullanılması diğer mallarda olduğu gibi onu tüketmez, tersine genelde çoğaltır. Bu nitelikleriyle bilgi, kamu malı özelliği göstermektedir (Tekeli, 2002).

Bilginin kamu malı olduğu kabul edildiğinde ise, bunun maliyetini karşılama sorunuyla karşılaşmaktadır. Çünkü herkese açık olan bilgi oligopist yapıdaki ulusüstü büyük firmaların egemen olduğu bir dünyanın gereksinmelerine uygun düşmemektedir. Her oligopolist firma hem varlığını korumak, hem de diğer firmalara göre konumunu güçlendirmek için yeni bilgi ve teknoloji üretmek durumundadır. Ayrıca bunun firmasına özgü kalmasını istemektedirler. Öte yandan yeni bilgi ve teknolojilerin üretilmesi büyük yatırımlar gerektirmektedir. Firmalar karşılaştıkları bu sorunlar karşısında ise yeni üretilen bilgi ve teknoloji üzerinde tekelci olmak istemektedirler. Bu da kurumsal düzenlemelerle sağlanmaktadır. Bu kurumsal düzenlemeler, yani patent hakkı vb.leri bilgi ve teknolojiyi piyasa malı haline getirmektedir (Tekeli, 2002). Bu gibi özellikleriyle bilginin birçok pozitif dışsallığının olduğu görülmekte ve korunması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu özellikleriyle bilgi, eğitim gibi yarı kamusal bir mal olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1: Kamu Mallarının Karakteristik Özelliklerine Göre Taksonomisi

		Saf Kamusal Mallar	Saf Olmayan Mallar	Klüp Malları	Eklentili Mallar
NESİLLER İÇİ	Bölgesel	Orman Yangınlarının Önlenmesi Yer Altı Sularının Temizlenmesi Hayvan Hastalıklarının Kontrolü Sel Kontrolü	Su Yolları Irmaklar Otobanlar Yerel Parklar	Ortak Pazarlar Kriz Yönetimi Elektrik <i>Bilgi Ağı</i>	Barışın Korunması Askeri Kuvvetler Tıbbi Yardım Teknik Destek
	Küresel	Okyanusların Temizliği Hava Tahminleri Gözlem İstasyonları Dünya Mahkemesi	<i>Uydu Bilgi Sistemleri</i> Posta Servisi Salgın Hastalık Kontrolü	Kanallar Hava Koridorları <i>İnternet</i>	Yabancı Yardım Felaketlere Destek Olma Uyuşturucuyla Mücadele
NESİLLER ARASI	Bölgesel	Göllerin Temizlenmesi Toksit Atıklardan Arınma Kurşun Emiliminin Azaltılması	Asit Yağmurlarının Azaltılması Balıkçığın Kontrol Edilmesi Avlanmanın Kontrolü Uçucu Madde Emiliminin Azaltımı	Milli Parklar Göller Şehirler	Barışın Korunması Sellerin Kontrolü Nato Kültürel Normlar
	Küresel	Ozon Tabakasının Korunması Küresel Isınmanın Önlenmesi Salgın Hastalıklarla Mücadele <i>Bilginin Yararlanması</i>	Antibiyotiklerin Çok Kullanımı Okyanus Balıkçılığı Antartika'nın Korunması Yeniliklerin Yapılması	Uluslararası Parklar Kıyıların Korunması Kutupsal Yörüngeler	Tropikal Ormanların Korunması Uzay Kolonileri Birleşmiş Milletler Fakirlikle Mücadele

Kaynak: (Sandler, 1999: 24-25).

Teknolojik bilginin büyümeye yol açacak şekilde üretilip kullanılması, üreticinin yaptığı işten kazanç sağlamasına bağlıdır. Üreticiyi patent ve telif haklarıyla korumak üretimi teşvik etmek açısından önemlidir. Ancak bu koruma aynı zamanda bilginin yayılmasını da engellemektedir. Bu durum, özellikle teknolojik bilginin tam rekabet şartları altında üretiminin mümkün olmaması nedeniyle mülkiyet sahibine tekeli bir konum sağlar ve alıcı ile satıcı arasında eşitsizlik yaratır (Buğra, 2002). Bilgi üretici ve satıcılarının gelişmiş ülkeler, alıcı olan ülkelerin ise gelişmekte olan ülkeler olması, eşitsizliği uluslararası düzeye taşıdığı gibi, ihtiyaç duyulan malların tanımlanması, üretilmesi ve kullanılmasında da gelişmekte olan ülkeler aleyhine bir durum yaratmaktadır (Buğra, 2002).

Bir fazla kişiye daha bilgi verme, diğerlerine verilen miktarı azaltmaz. Ancak bilginin ekonomik birimler arasında eşitsiz dağılımı (asimetrik bilgi) piyasa etkinliğini belirleyen önemli bir faktördür. Öyle ki, bir tarafın ötekenden daha farklı bir bilgiye sahip olması piyasadaki işleyişi tamamen kendi lehine ve ötekilerin aleyhine yönlendirebilmesine imkan tanımaktadır (Karahan, 2003). Bazı bilgiler bir düzen sırrı haline getirilerek az sayıda kişi arasında dağıtılabilir. Bu durumda bilgi, kurumsal olarak hiyerarşik bir düzenin kurulmasının aracı haline gelmektedir (Tekeli, 2002). Bunlara neden olmamak için bilgi ya bedava verilmeli ya da daha doğrusu alınacak bedel sadece bilgiyi aktarma maliyeti olmalıdır. Bilgi üzerine kurumsal düzenlemelerle getirilen denetim hakları ise belli bir dönem için geçerli tutularak, o süre aşılınca bu düzenlemeler geçerliliğini yitirmekte, bu bilgi piyasa malı olmaktan çıkarak yeniden kamusal bir mal haline gelebilmektedir (Tekeli, 2002).

Piyasanın, tıpkı diğer kamu mallarında olduğu gibi çoğunlukla bilgiyi de yetersiz arz edeceği savunulmaktadır (Stiglitz). Eğer bilgiye yatırım yapmak piyasa tarafından ödüllendirilmiyor ise özel kesimin bu alana yatırım yapması beklenemez. Çünkü piyasa, bilgi üretimi ve dağılımı nedeniyle ortaya çıkacak pozitif dışsallıkları dikkate almaz.

Bilginin kısmen kamu malı özelliği taşıdığını vurgulayanlardan biri de Romer'dir. Romer, bilginin mükemmel olarak patentlenemeyeceğini ve saklanamayacağını ifade ederek bir şirket tarafından üretilen yeni bir bilginin diğer şirketlerin üretim imkanları üzerinde olumlu dışsallıklar oluşturacağını vurgulamaktadır (Kar, 2003).

Romer, teknolojinin bir kamu malı olduğunu, yani bir kişi tarafından kullanılmasının başkaları tarafından kullanılmasını engelleyemeyeceğini savunmaktadır. Ama aynı zamanda teknolojinin mülkiyet hakları temelinde kısmen özel mülkiyet nesnesi haline getirilebilen, dolayısıyla amacıyla üretilebilen bir meta olduğunu da ifade etmektedir. Yani teknolojik bilgi, kısmen özel mülkiyet nesnesi haline getirilebilen bir kamu malıdır (Buğra, 2002).

Bilimsel bilgi gibi açık olmayan patentleşmiş ve patentleşmemiş teknolojiler, know-how şeklindeki ileri teknolojiler, günümüzde, belki de, askeri sırlar kadar hatta ondan daha fazla korunan bilgilerdir. Bu teknolojik bilgi üretiminin, şirketlerin hangi ülkedeki, hangi tesisinde, biriminde gerçekleştirildiğini bilmek kolay olmaktadır (Turkcan, 2002). Bu ise bilgi üzerinde denetim sorunları yaratmaktadır.

Bilgi üretimi ve dağıtımına ilişkin kararların bir bölümü siyasal karar mekanizması tarafından düzenlenmektedir. Birçok ülkede, eğitim, araştırma-geliştirme, teknolojik yatırımlar vb. konularda hükümetlerin aldığı kararlar büyük rol oynamaktadır. Bu alanların önemli bir bölümünün piyasa tarafından yürütüldüğü ülkelerde bile, hükümetlerin bu konularla ilgili aldığı teşvik tedbirleri ve düzenleyici kararlar, önemli ölçüde belirleyici olmaktadır.

Bilgi bölünmezlik ve tüketimde rakip olmama kriteri açısından ele alındığında, önemli ölçüde kamusal mal özellikleri göstermektedir. Bir bilginin kullanımı başkalarının bu bilgiyi kullanımını engellemediği gibi, genellikle bu bilginin bölünerek tüketimi de pek mümkün değildir.

Bilgi, tüketimden mahrum bırakamama özelliği açısından değerlendirildiğinde, özellikle yeni elde edilen bilgilere ulaşım ve kullanımın oldukça pahalı olması nedeniyle bu maliyeti üstlenmeyenlerin bu bilgilerden mahrum bırakılması söz konusu olabilmektedir. Patent ve telif haklarıyla başkalarının kullanımı sıkı biçimde kontrol edilmektedir. Firmalara herhangi bir rekabet üstünlüğü vermeyen, yeni bir buluşu ve yeniliği içermeyen bilgilere ise nispeten düşük bir ücretle herkes ulaşabilmektedir.

Bilgi kullanımında kişisel tüketim ve ortak tüketime ise bir arada rastlamak mümkündür. Ayrıca böyle bir ayrıştırmayı yapmak büyük ölçüde güçlükler de içermektedir. Ancak bazı hallerde bilgiyi klüp malı olarak kabul etmek mümkündür. Yalnızca üye olan kişi ve kuruluşlara elektronik dergi ve kitaplardan faydalanma imkanı verilen hizmetler, klüp malı niteliğindedir.

Dışsallık açısından yapılan değerlendirmede ise bilgi ve teknolojinin hangi düzeyde olursa olsun her sektör tarafından alınıp kullanılabilirdiğini, farklı süreçlerde işlenerek verim sağlanabildiği ve her yeni bilginin bir sonraki için hareket noktası oluşturduğunu, yani pozitif dışsallık yarattığını söylemek mümkündür (Gökdemir, 2003). Bazı sektörlerde, zaman ilerledikçe üretim maliyetlerinin düştüğü, kalitenin yükseldiği ve üretimin hızlandığı fark edilmiş ve bunun sebebi de bilgideki birikimlere atfedilmiş olup buna da yaparak öğrenme adı verilmiştir. Bilginin içselleştirildiği endojen büyüme modellerinde bilginin kullanılmasıyla ilgili olarak şu noktalara dikkat çekilmektedir (Kar ve Ağır, 2003).

- Bilgiyi kullanmada tüketiciler birbirlerine rakip değildirler ve kimse dışlanmamıştır.

- Teknolojik gelişme sonucu ortaya çıkan bilgiden ekonomik birimlerin ne ölçüde yararlandığı son derece önemlidir.
- Eğer teknolojik dışsallıklar söz konusuysa bilginin üretimine özel sektörün yanaşmayacağı ve piyasanın aksayacağı gerçektir.
- Teknolojik gelişme ile fiziki ve beşeri sermaye yatırımları arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Teknoloji, bilginin belli bir amacı gerçekleştirmek için kullanılması şeklinde tanımlandığına göre; bilgi ve teknoloji arasında birbirini çoğaltıcı bir ilişki olduğu söylenebilir. İşletmeler ölçek olarak büyüdükçe, teknolojileri geliştikçe, bu teknolojiyi kullanmak ve geliştirmek için kullandıkları bilgi miktarı da dönüşümlü olarak artmaktadır (Gülenç, 2003).

Tablo 2: Bilginin Kamusal Mal Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi

Kamusal Malların Özellikleri	Bilgi				
	1	2	3	4	5
	Özel Mal		⇐ ⇒		Kamusal Mal
1- Arzın Siyasal Talepçe Düzenlenmesi			*		
2- Tüketimde Rakip Olmama					*
3- Tüketimden Mahrum Bırakamama		*			
4- Kişisel ve Ortak Tüketim			*		
5- Dışsal Ekonomiler					*
6- Bedavacılık Sorunu		*			
7-Talebin Zorunlu Olması		*			
8- İçsel Ekonomiler (Doğal Tekel)				*	

Kamusal mallarla ilgili diğer bir konusu ise bedavacılıktır. Üstünlük yaratacak bilgilere ulaşımın ve kullanımın sıkı biçimde telif ve patentlerle korunduğu günümüzde, bedavacılık sorununun bilgi için geçerli olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Ancak, internetin yaygınlaşması ve içeriğinin zenginlemesiyle birlikte bu durum biraz daha esnek hale gelmiştir.

Bazı bilgilere ulaşmanın zorunluluk taşımasıyla ilgili olarak da bilginin özel mal özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Vatandaşlık numarasının bilinmesi gibi bazı özel durumlarda zorunluluk söz konusudur.

İçsel ekonomiler açısından bilgi, önemli ölçüde kamusal mal özellikleri taşımaktadır. Yüksek maliyetlerle elde edilen bilgilerin kullanıcı sayısının artması, birim başına düşen maliyetleri azaltacaktır. Bu açıdan bilginin, önemli ölçüde doğal tekel niteliği taşıdığı ifade edilebilir.

Bu değerlendirmeler ışığında, bilginin kamusal malların özelliklerini ne ölçüde taşıdığı Tablo 2’de belirtilmektedir. Bu tabloda 1, bilginin özel mal niteliklerini; 5 ise tam kamusal mal niteliklerini taşıdığını göstermektedir.

Sonuç

Bilginin yarattığı pozitif dışsallıklar ve tüketimde rakip olmama nitelikleri, tam kamusal malların özelliklerinin bir bölümünü taşıdığını göstermektedir. Bilginin kullanımını özel mallarda olduğu gibi onu tüketmemekte, tersine kullanımı yaygınlaştıkça yeni bilgilerin oluşumunu sağladığı ölçüde, bilgi miktarını artırıcı etki yaratmaktadır. Özellikle buluş veya yenilik biçiminde oluşturulan yeni bilgi, birçok açıdan pozitif dışsallıklar oluşturmaktadır. Ayrıca, bilginin kullanımının marjinal maliyeti yok denecek kadar az olması da onu kamusal mal tanımlamasına yaklaştırmaktadır. Diğer taraftan, bilgiyle ilişkili konularda siyasal kararların etkili oluşu ve bilginin oluşturduğu içsel ekonomiler de bilginin kamusal mal olduğuna ilişkin görüşleri pekiştirmektedir.

Bilginin türüne ve niteliğine göre, nispeten kişisel nispeten ise ortak tüketime konu olması, bedel ödemeyenlerin tüketimden mahrum bırakılabilmesi, talebinin zorunlu olmaması ve bedavacılık sorununu içermemesi ise onun özel mal niteliklerini de taşıdığını göstermektedir.

Bilginin kamu malı, özel mal ayrımlarının yanında bir de kurumsal düzenlemeler ile getirilen denetim haklarının (firmalara üstünlük sağlayan bilgilerin) belli bir dönem için geçerli olması, bu süre geçirildikten sonra ise bu bilginin piyasa malı olmaktan çıkarak yeniden kamusal mal haline dönüşmesi, bilginin kamusal veya özel mal biçiminde sınıflandırılmasında önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu tür durumlarda, bilginin özel mal iken sonradan kamusal mala dönüştüğü ifade edilebilir.

Bilginin kamusal mal veya özel mal olup olmadığı, bilginin türüne ve niteliğine göre değişmektedir. Bilgi, sistemli bir şekilde iletişim aracıyla başkalarına iletilen, bir hükmü veya tecrübesel bir sonucu gösteren olgu veya fikirlerle ilgili düzenli ve sistemli ifadeler bütünü olup, telif hakkı ve başka bir tanıma yoluyla onaylanmış, bir isme bağlı, nesnel olarak bilinen entelektüel bir mülkiyet olarak tanımlandığında, kısmen özel mal kısmen ise kamusal mal özelliği göstermekte, bazı durumlarda da sonradan kamu malı şekline dönüşebilmektedir. Bilginin kullanımını başkalarının bundan faydalanmasını engellemekte ancak, sahibine kâr sağlayacak veya ona iktidar yolunu açabilecek önemli bir faktör olmaktadır. Bu özellikleri dikkate alındığında bilginin yarı kamusal mal niteliği taşıdığını belirtmek yanlış olmasa gerektir.

Is Knowledge a Public Goods?

Abstract: It is a well-known reality that the knowledge is a very important source of power from several viewpoints. Recently, this power proved itself also in the economic life. Therefore, the definition and qualification of the knowledge is increasingly studied. This paper is a part of this process, and pursues the goals of defining the knowledge within the economic literature and of understanding whether it can be evaluated as public goods. The findings of this study analyzing the characteristics of knowledge as public goods are as follows: Knowledge can be classified as private or public goods according to its kind and quality; knowledge as private goods can be public goods later; knowledge can be defined as semi-public goods since it contains the characteristics of both private and public goods.

Keywords: Knowledge, Public goods, knowledge economy

Kaynakça

- Aktan, C. Can, (2005), "Ekonomik Regülasyonların Rasyonelliği: Piyasa Başarısızlığı," <http://www.canaktan.org/ekonomi/regulasyon/piyasa-basarisiz.htm> (Erişim Tarihi: 12.03.2005)
- Armağan, İbrahim, (1974), *Bilgi ve Toplum-I*, İstanbul.
- Aubert, Jean-Eric, Jean-Louis Reiffers, (2003) *Knowledge Economies in the Middle East and North Africa: Toward New Development Strategies*, World Bank, Washington.
- Bell, Daniel, (1976) *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books, New York.
- Buğra, Ayşe, (2002) "Uluslararası Bilgi Toplumunda Bilginin Ekonomi Politikası," (Ed.) *Bilgi Toplumuna Geçiş Sorunları/Görüşler/Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Cangızbay, Kadir, (1985), *Gurvtch Sosyolojisi*, Değişim Yayınları.
- Davenport, Thomas H, Laurence Prusak, (2000), *Working Knowledge*, Harvard Business School Press, USA.
- Dominique Foray - Bent - Ake Lundvall, (1998) "*The Knowledge- Based Economy: From the Economics of Knowledge to the Learning Economy*" *The Economic Impact of Knowledge*, Editor Dale Neef, Butterworth-Heinmann Pub., USA.
- Eralp, Nükhet Sirman, (2002) "Antropoloji: Olanla Olması Gerekenin Arasında Bir Bilim," *Bilgi Toplumuna Geçiş Sorunları/Görüşler/Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Gökdemir, Levent, (2003), "Bilgi Faktörü Kırsal Kalkınmanın Neresinde?", *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 17-18 Mayıs 2003, İzmit.

- Gülenç, İ. Figen, (2003), "İşletme ve Bilgi Ölçeği Çerçevesinde Bilginin Etkin Kullanımı ve Bilgi Ağları", *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 17-18 Mayıs 2003, İzmit.
- Güneş, İsmail, (2003), "Dışsallık Teorisi ve Ağ Dışsallıkları", *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 17-18 Mayıs 2003, İzmit.
- Gürak, Hasan, (2005), "Önce Bilgili İnsan - Ekonomik Büyüme ve Refahın Gerçek Kaynakları Olan: Üretken Bilgi (Teknoloji) ve Bilgili İnsan Üzerine," http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=280 (Erişim Tarihi:19/06/2005)
- İrzik, Gürol (2002), "Bilgi Toplumu Mu, Enformasyon Toplumu Mu? Analitik- Eleştirel Bir Yaklaşım," (Ed.) *Bilgi Toplumu Geçiş Sorunları/Görüşler/Yorumlar/Eleştirel ve Tartışmalar*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Kar, Muhsin; Hüseyin Ağır, (2003) " *Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedenellik Testi*", *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 17-18 Mayıs 2003, İzmit.
- Karahan, Özcan, (2003) " *Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Finansal Piyasa Üzerine Etkileri*", *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 17-18 Mayıs 2003, İzmit.
- Mokyr, Joel, (2002) *The Gifts of Athena: Historical Origins of The Knowledge Economy*, Princeton University Press, New Jersey.
- Oğuz, Fuat (2003), "Bilgi, Regülasyon ve Rekabet", *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, 17-18 Mayıs 2003, İzmit.
- Oğuz, Fuat, (1999), "Hayek'in Pratik Bilgi Anlayışına Kısa Bir Yorum," *Liberal Düşünce*, Cilt:4, Sayı:16, Güz 1999, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=219 (Erişim tarihi:19/06/2005)
- Ortaç, Fevzi Rifat, (2004) *Global Kamu Malları ve Finansmanı*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Sandler, Todd, (1999), " *Intergenerational Public Goods : Strategies, Efficiency and Institutions*" *Global Public Goods, International Cooperation In the 21st Century*, Oxford University Press, Strategies, Efficiency and Institutions.
- Stiglitz, Joseph, *Kamu Kesimi Ekonomisi* (2. Baskı)(Çev: Ömer Faruk Batirel), Marmara Üniversitesi Yayın No:549, İİBF Yayın No:396.
- Tekeli, İlhan (2002), "Bilgi Toplumu Geçerken Farklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Saptamalar," (Ed.) *Bilgi Toplumu Geçiş Sorunları/Görüşler/Yorumlar/Eleştirel ve Tartışmalar*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/SOZBUL.ASP?KELIME=bilgi&GeriDon=0&EskiSoz> (erişim tarihi:13.04.2005)
- Türkcan, Ergün, (2002), "Bilgi-Bilim ve Teknoloji,"(Ed.) *Bilgi Toplumu Geçiş Sorunları/Görüşler/Yorumlar/Eleştirel ve Tartışmalar*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Wilson, Philip (2000), *Managing for Knowledge*, Scitech Educational, Broadstairs, Kent, UK.
- Wolf, Charles JR., (2005), *Piyasa Dışı Başarısızlığın Teorisi* (Çeviren: Fatih Saygılı), http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/saygili-wolf-piyasa.htm (12.03.2005)